Әлли иллиҹиннән бәрәм едирик. Бу чохдурму? Олан иә, јашајан инсан үчүн чохдур, лакин јарымәсәрин јолу әзәмотли аддымларла кечмиш олмаҗ үчүн бу, кәнчлик бәјрамыдыр, чошгудашан јарадычылыг түрәфинин тәнтәнәсидир. Бу, һәм дә көркәмлиҗ илләрә јекун вурмадыр, әјни заманда бүндан даһа артыг, даһа бөјүк бир һадисәјә — бир-биринә мөһтәшәм олан јени планларын доғумасыдыр. Бизи кәләҹә јөнәлдән, парлаг истигбәлә доғру истигамәтләндирән Октјабрдыр.

Бүтүн өлкә илә бәрабәр шаилә тарихи күнү өзүнә сөет нечәсинә дә ҝөрә бәјрам едир. Әлли илә әрзиндә о, классик сәнәтин лаҝлары варисси, хәлефи олдуғуну сүбут етмишдир. Совет нечәсинә на идеја дәринлиҝи, нә дә сәнәткарлыг етибарыны илә классик сәнәтдән кәрида гәламаргла бәрабәр, чәмиҗәтин бөјүк мәдәниҝәтинә өз үзәрәтини нефијәт сычрајышы әмәлә кәтирди ки, бүтүн тарих бөјү белә сычрајышлы јүксәлишин мисли-бәрабәри әламмишдыр. Јени гурулуш, јени һәјат, әмәҝә јени мүнасибәт иидиҝә гәдәр көрүнмәмиш ронаҝлары, зәнҝин мөвзулар, образлар, јарадычылыг үсуллары төрәтди. Ән башлыҗысы да будур ки, әламәмәнин гәбагчыл идеаларынны азад сүрәтдә, учадан, чошгун илһамла тәрәннүм етмәҝә имкан јаратды. Кечмишдә ән јахшы мусичиларын јалныз бирини хәјалы, әлчатмаз арзусу олан мәһнинә мәтләр јаздо — писанларын әсәли азадлыг арзусуну јеринә јетиримиш бириничи бөјүк дөвләтдә һәр бир сәнәткарын бүтүнү вә вәзифәси олмуҗдур.

Азәрі профессионал мусиги мәдәниҝәти бүтүн совет нечәсинә үчүн сәчиҗәси олан просесләри өз инкишафында ејни әкс етдирмишдир. 40—50 ил бундан әвәл тәк-тәк көркәмли сәнәткарларын јарадычылыгы кими тәзәлиҝ едән бу мәдәниҝәт инди милли бәстәкарлар ансамблинин бүтүн нәсилларинин бөјүк дәстәси илә гүдрәтлидир.

Бу мәдәниҝәтин башланғычында мәҗ'ум олдуғу кими, Ү. Һачыбәјовун сүрәти парлаҝы. Һачыбәјов һәгиги маарифпәрвәр иди, онун фәалиҝәти мусиги јарадычылығынын чәрчивәсиндән чох-чох кәнара чыхырды, кениш әһатәли, чохчәһәтли иди. Һәлә ингилабдан әввәл о, Гоголун «Шинел» әсәринин ана дилинә тәрҹүмә етмишди, мәктәбләрдә үчүн һесаб дәфәлиҝ јазмышды. Азәрбајчанда Совет һакиммиҗәти гурулдуғдан сонра һәдсиз јарадычылыг имканлары өлдә етмиш бәстәкар бир сыра мусиги исланаты кечирди. Авропа нотасы илә чалан бириничи милли хәлг чалғы аләтләри оркестринин јарадылмасы да мүһүм јениликләрдән бири иди. Ү. Һачыбәјов һәмчинин милли, чохсәсли хор коллективи јаратмыш вә бу коллективин үчүн доғма хәлг мәһнилары ишләјиб һазырламышдыр. О, ел һаваларынын лад (аһәнк) хүсусиҗәтләринин елми сүрәтдә дәриндән тәдгиг едирди. Белә кәләнәк әсәри профессионал мусиги јарадычылығынын, онун илһамвериҗи ән'әнәләринин бүнөврәси гојуламушду. Бу ән'әнәләр республикамызда һәттәрәфли чичәкләнәрәк, инди да бир чох көзәл әсәрләрә һәјат бохш едир.

Милли әсәри операсынын өз үмумиҗәтләр Јахын Шәрәдә операнын јарадылмасы да Һачыбәјовун тарихи хидмәтидир. Мүасир бахымдан чох садә көрүнән композисијалардан башлајараг о, әсәрдән-әсәрә, јоруламаг билмәҝән сәнәткарлығын тәәммүллүдүрүдür. Бу м'нада бизим үчүн Римски-Корсакова бәнәзәјирди. Онун һәр бир јени әсәри милли јарадычылыг гәләбәсн олуруду.

Опера јарадычылығынын һәлә өбтидасында Һачыбәјов әсәри мүгамларынын һәдсиз-һудудсуз өзәји имканларынды мүәјјән етмишдиг. Лаврын абәнкә (лада) үјғун инпровизасија едилмиш мүгамлар илк опера әриҗаларына чевриилдиҗир. Лакин бу илк опералары Һачыбәјов јарадычылығынын инчисиндән — «Короглу»дан фәргләндирмәк чәһәтләр нә гәдәр чохдур! «Короглу»да бәстәкар фолклор ситатларындан өз о заман әрзыг алышдығы үсуллардан имтина етди. Нәтичәдә бөјүк јарадычы симанын фәрди хүсусиҗәтләри илә сечилән өз ејни заманда дәрин милли олан, әсасы, көнләри е'тибары илә милли олан әсәр меј'дана чыхды. О заман бу, һәгиги өз чәсарәтли новаторлуг иди. Әлбәттә, бу принсип, ј'ни милли хүсусиҗәтләри үзәри, сәтһи ачмаҗы, онларын дәринлиҝинә нүфуз етмәк принсипи инди дә һәлледичи, истигамәтвәриҝи әһәмиҗәтини сахлајыр. Даһа ајдын дејә биләрәм: инди бир чох башга республикалардан мусиги кими, Азәрбајчанын да мусиги сәнәти елә сәвиҗәјә чатмышдыр ки, зәнҝин шәф етмиш вә јүксәк илһамлә, бу ағ мусиги чәфәнкүрү принсипләри! Бә'зи әсәсән, бүкүн гајғысыны чәкирик. Ритмиканын хүсусиҗәтләри дә, мүвәфиг халға чох олан өз мусиги фикрини ачмамасы төрәнидә, динамикасындакы өзүнү көстәрән темперамент дә, форма тәшәккүлүнүн ганунлары да, башга хүсуси чәһәтләр дә—диатониканын вә хроматиканын тәхмини нисбәти, инструментованын тәфәррүаты вә бә'зән аз-чох дәгиг тә'рифинә верилә мүмкүн олмаҗан бир чох башга шеләр дә бурада дахилдир. Өз мүһүм чәһәт өз сәнәткарлыг халғда гыгрылмаз мә'нијә малә еләдиҗир, онун нечәсәнәтиндәки «милли шүурдур». Бу фитри кефијјәт көклү професионализмлә вә әлбәттә, һәгиги бөјүк истедадда бирләшдикдә бәстәкарын гарышсыз интиһасыз үфүгләр ачылыр...

Бу күн бә'зи белә мәсәләләри нәзәри сүрәтдә ирәли сүрмәјә галмыр, бунлары өз јарадычылыг төчрүбәмизә һәлл едирик. Бу фактын өзү Азәрбајчанда ориҗинал бәстәкарлыг мәктәбинин мөвчуд олдуғуну көстәрир. Милли профессионал сәнәтин бә'зи өлкәләрдә әсәрләрә үзәнан тәшвиҗ процеси Совет Азәрбајчанында чәми 30—40 илә башa көлмишдир. Ајдынлыг ки, бу саһәдә јүз мусиги хадимләри бизә чох бөјүк јардым көстәрмишләр. Олдуғча әзиҗин, сабитләшмиш, «сузәкчдән», заманын сынатындан кечмиш ән'әнәләри олан рус мәдәниҝәти әсәри мусиги сәнәтинә тәшвиҗүнә вә инкишафына чох сәмәрәли тә'сир етмишдир.

Мүәллиҗим Шостаковичин әдәбиҗ дәрин мәнәвиҗатлы јазылмыш бир әсәри, мәһәббәтә чағырыр. Мәним (јалныз мәнимми?) бәдии идеаларымын мүәјјәнләшмәси онун әдәбиҗ илә бағлыдыр. Әлбәттә, «мүәјјәнләшмә» бурада әзиф ифадәдир, онда ифрат нәәсәрләјчиликә рүһу вар. Бөјүк устанын шәхси мәләһәти, онун өзүнәмәхсус бөһәри вә бәдии чәнаб үзәриндә чох гыса мүддәт өрәнидә мәни, сөзүн тәм м'насында дәјәндирди. Бу, мүәллиҗим шакирдә гәдәр-ағы күчлу тә'сири иди, лакин елә нәчиб тә'сир иди ки, шакирдин әл-голуну бағламыр, ону мәнәдуд

Гара ГАРАЈЕВ

ЈАРЫМ-ӘСӘРЛИК ЈОЛ

лашдырмыр, әксинә, јарадычылыг јүксәлишинә бәјүк төкан верирди. Бир чәһәт төгн сүрәтдә рәәд еилирди: дәрин фикриндә мәһрум зәиф әсәрләр гурашдырмаг, шаблончулуг, башгаларынын мусиги зөвгүнә үјғунлашмаг вә тәглидчилиг! Бир чәһәт, хүсусилә ардычыл вә мәнәкәм ашыланырды—вәтәндашлыг һисси, «өзүнүнкү» илә «үмуми»нин әјрылмазлығы

Бакыда дүрин биликлы мусичи, көзәл педагог Танејевин тәләбәси олмуш Л. Рудолф илә кечдиҗим дәрсләр һафизәмдән силинмиҗ. Москвада тәһсил аллығым илләрдә Л. Мазелдон, Г. Литинскидән, С. Василенкодан, Ал. Александровдан, Д. Житомиркидән чох шеј өјрәндим.

Тәәчүбүлү мүәллимләрдән әлавә бизи, кәнч Азәрбајчан мусичиларини гајнар јарадычылыг мүнаҝә да, чошгун кәнчлик илһамы да тәрбиҗә едирди. Јај симфонik консертларини әз Баны опера театрынын ролу хүсусилә бөјүк иди. Бу јахшы совет јарадычылыг принсипинә әсасланан дирижорлар ронаҝрын симфоник әсәрләри тәбдиг едирдилиҗ. Опера театрынын дирижор курсусунә А. Пазовски, А. Павлов-Арбенин кими усталар гәлхырдылар.

Һәнәјәт, өлкәнин бүтүн һәјаты бизи тәрбиҗәләндирди. Башга республикаларда кедән јарадычылыг просесләрини диггәтлә изләјирдик, мүгајисә јолу илә өз мүвәффәгиҗәт вә үгурсызлығларымызы тәһлил етмәјә өјрәнирдик. Бунлары садаламаг чох јеҝ тутарды. Мән јалныз буну демәк истәјирәм ки, бунларын намысы бир јердә, күлл һалында бизим мусиги мәдәниҝәтимизин елә бир кефијјәтини нәзәрдә тутмурам. Дөгрудур, техники нәзәрдә әәнинмәч чох вачиб шәртдир. Лакин ишә орасындадыр ки, мән һәр һансы бир мүчәррәд сәнәткарларын мүкәммәлҝәјә чатмы инанырам вә сәнәткарлыгы һәр шејдән әввәл, мүәллиф консепсијасынын дәгиг формалашмасынын нәтичәси һесаб едиҝ адамларданам.

Демәк, бүтүн мәсәлә мәнә һансы консепсијанын формалашмасындадыр. Әкәр консепсија мүһүмдүрсә, мәзмунлудурса, кениш күтләләр үчүндүрсә вә онларда нәчиб естетик фикирләр, һиссләр ојатмаға, естетик зөвг вермәҝә гәбилдирсә, сәнәткарын јеткинлиҝә мәнә будур. Әксинә, консепсија дәјәздирсә вә һәјати дәјилсә, белә әсәр нечә јарадылмаҗ јазылыр-јазылсын ону јеткин адламлара бағлајасынмаз.

Үмумиҗәтдә мә'лум олан бу фикирләри мән бурада она көрә хатырладырам ки, сөзү һеч кәс бу һәгиги гаршы чыхмадыгы, мүбаһисә етмәдиҗи һалда, ишдә, әмәлдә шаблончулуг, зәиф пешәкарлығы һәлә да мусиги мүһитинә тәзәјг кәстәрир.

«Ничесәнәтин сәвиҗәси» проблемини на соната схемини, нә да сиклиә әсәрләр проблемина чевирмәк олмаз. Бу, һәр шеј дән әввәл, фикир сәвиҗәсидир, өз јарадычылығында инсанлара мүраҗиат етмәк, онлара нә исә чох мүһүм бир сөз демәк, һәм дә һәлә да мусиги мүһитинә тәзәјг кәстәрир.

«Ничесәнәтин сәвиҗәси» проблемини на соната схемина, нә да сиклиә әсәрләр проблемина чевирмәк олмаз. Бу, һәр шеј дән әввәл, фикир сәвиҗәсидир, өз јарадычылығында инсанлара мүраҗиат етмәк, онлара нә исә чох мүһүм бир сөз демәк, һәм дә һәлә да мусиги мүһитинә тәзәјг кәстәрир.

Мән бурада јалныз јашлы вә орта нәсилдән олан усталары дејиҗ (онлар мөшһурдурлар), кәнчләри да нәзәрдә тутурам. Чох фәрәһлидир ки, кәнчләрин јарадычылыг сималары бир-бириә бәнзәмиҗ, мүхтәлиф вә чохчәһәтлидир. Әкәр бә'зи вахтлардан, әсасән, бәстәкарларын нәсилларини форгландирдиҗинә, бу јол тәкчә бизә әвәз көлән јарадычы кәнчләримизин нүмајәндәләри олан Х. Мирәзәзәдини, А. Рәһимов, А. Мәликовун, А. Әлизадәнин, М. Гулијевин вә башгаларынын бадиҗ сә'јиндәки, мәлининдәки фәрги дејил, һәтта консерваториjanын ашағы вә јухары курсларындакы тәләбәләрин арасында фәрглər көрүрүк. Јенилијин бу гәдәр инадла ахтарылмасыны јалныз ағлышламаг олар. Бу чәһәтдән конч әзәрләрини мусиги Русијанын Р. Шедрин, Б. Тишченко, С. Слонимски, В. Гаврилин кими бәстәкарларынын әәнинмә чох әһәмиҗәтли олан нанлиҗәтләринә, һәмчинин Прибалтика мүәллифләринин вә Загафразија республикаларындакы гоншуларымызын бә'зи тәчрүбәсинә санки мәнәзидир. Бунларын һамысы мүасир Азәрбајчанданы јарадычылыг һәјатынын бир чох надисәләринин гануниҗә гунулуғуну бир даһа тәсдиг едир.

Көзәл оркестрләр, ансамблар вә солистләр совет мусичисини ајаға галмасына, мәнкәм мөвге тутмасына, мәтәнәтлашмасына көмәк едирдиләр. Дүнја мәдәниҝәтинә ән јахшы нанлиҗәтләринин чох кениш таблиги бурада һәлледичи рол ојнајыр. Бизим бизим олдуғу јүксәк сәвиҗәјә нфачы түвәләримиз вар—өлкәнин бүтүн бөјүк шәһәрләриндә гадир коллективләр ишләјир. Бунә көрә совет мусичисинин јени әсәрләринин тәблиғинә бә'зән нифәјәт гәдәр диггәт верилмәмәси һеј'рәт доғурур. Әкәр һалларда бунлар «мүнасибәтлә» ифа едилирдиләр: ја фестивалда, ја һаҗтахтда кечирилән һәфтәдә, ја, мәсәлән, Молдавија ичнчәсинә бахмајараг онунлу'үндә вә јахуд азәри ичнчәсинә Кишинјовдану онунлу'үндә. Белә бахышлар јени јарадычылыг гануниҗәјинә, тәбии «кур дәлаларынә», Лакин «зәриф һәдәләр» һәмишә олмамышдыр, ахы! Совет мусичи јарадычылығынын динләјиҗиләрә доғрудан да кәнш мә'нијәдә тамыдыгларынә—консерт тәшкилатларына вә нифачылара дилдирмәк, истәдиҗинә башлыча арзумуз будур.

Мүвәффәгиҗәтдә бә'зи чох вахт динләјиҗиләрини мусичинин таврамаг тәбилијәтинә өсәсланыр, өјә динләјиҗинин бу вә ја башга адәт етмәдиҗи јарадычылыг үсулларына гијмәт вермәк истидары һеч һәхдур. Јахуд бә'зән бу тәбилијәтә, истидары итирир. Лакин, әввәла, мән әминәм ки, емосионал чәһәтдән долгун мусичини, чәлбедичи, һәјатын каскин проблемләринә тохунан мусичини—һатта бу әсәр өз дили е'тибары илә мүрәккәб олса да,—мүасир аудиторија мүтләг гаврајачаг, дәрк едәчәкдир. Икинчи, һәгиги јенилијин на гәдәр тез вә мөнкәм ашыланмасы, ахы, бизим тәблиг етмәк бачарығымыздан асылдыыр. Вәзифә һәр бир жанрда—истәр симфонија олсун, истәрсә опера, јә естрада—јүксәк сәнәткарлыгла ишләмәкдән, ән камил зөвгләрә ачраланмагдан, истигамәт көтүрмәкдән ибарәтдир.

Әлли иллиҹиннән бәрәм едирик. Дедиҗим кими, бу јалныз јашлынын јекуларына нәзәр салмаг деҗил, әсас перспективләри дә көрмәк, гејд етмәкдир. Бөс бу перспективләр нечәдир? Сөзсүз мәлум мәдәниҝәтләриннин парлаг сүрәтдә чичәкләнмәси, онларын күндәлик јарадычылыг үнсиҗәтә вә бә'зи дәјәрләрә јаҗ олмасы, јахшылашмасы әламатләри инкан верир ки, әлә јахшы нәчәчәдә нә исә кефијјәтинә јени бадиҗ мәјләрини әәнәр сәнәткарлар. Мусичи јарадычылығымызын конкрет сүрәтдә нечә олачағыны әввәлчәдән демәк чәтиндир. Бир чәһәт шүбһәсиздир: инсанын фикир вә һисс аләминә даһа дәриндән нүфуз етмәк онун ән сәчиҗәви хүсусиҗәти олачағдыр.

Бизим вәтәндаш мә'ләјдиҗатимизин бөјүкүлүҗү, әлчүсүнү да бу тә'јин едир. Ахы, сөһбәт јарадычы инсандан, мүтәфәккир инсандан, јеҝ үзүндә бириничи олараг коммунизмә гәдәм гојан чәмиҗәтин гурурларындан кедир.

«Совет ичәси» журналы, 1967-чи ил, № 11.